

Commemoratio

Kurta József Tibor

Kolozsvár

120 éve született Gönczy Lajos

1948nyarán a román vallásügyi

minisztérium a kolozsvári teológiai fakultás négy legidősebb tanárát, Tavasz Sándort, Imre Lajost, Nagy Gézát és Gönczy Lajost kényszernyugdíjaztatta. A négy közül Gönczy Lajos az, akinek nevét legritkábban emlegetik, pedig benne az erdélyi egyház egyik legkiválóbb gyakorlati teológusát vesztette el. Azóta sem jelentek meg fiókba kényszerült írásai. 871 gépelt oldalt kitevő Liturgika c. munkája a Parokiális könyvtár sorozatban Ravasz László homiletikája, Imre Lajos katekétikája, Makkai Sándor pojmenikája után méltán lehetett volna hasznos gyakorlati teológiai kézikönyve az egyháznak. Önéletírása pedig nemcsak egy századelőn élt fiatal lelkésznek, a Vécsei Szövetség egyik alapító tagjának, a szemléletében megújult teológiai fakultás tanárának, az 1929–1932-es liturgiareform elvi megalapozójának az életét mutatja be, hanem az egész kornak kritikus szemlében megrajzolt képét is.

Az önéletírás alapján összeállított életrajzzal a 120 éve született Gönczy Lajosra emlékezünk.

Gyermekkora és tanulóiévei

Gönczy Lajos 1889. szeptember 29-én született Székelyudvarhelyen. Apja, Gönczy Lajos a Székelyudvarhelyi Református Kollégium tudományos beállítottságú természetrajz és vegytan tanára, majd igazgatója volt.¹ Édesanyja, Kovács Emma 1893-ban elhunyt, hét gyermeke közül Lajos a negyedik volt, aki két testvérével érte el a felnőttkort. Apja 1895-ben újra megnősült, az udvarhelyi kollégium utolsó rektor-professzorának leányát, Kiss Irmát vette feleségül, akitől még három gyermeke született. A családban uralkodó polgári légkörre, a tiszta kálvinista jellemre való nevelésre Gönczy önéletírásában tisztelettel emlékszik vissza.²

¹ Ravasz László: Gönczy Lajos. In: *Alfa és Omega*. Bp. é. n., 313–320.

² Gönczy Lajos 1968-ig írt, 434 gépelt oldal terjedelmű önéletírása 2004 decemberében került a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet könyvtárába. Mivel egyelőre publikálatlan, a kézirat ceruzával írt oldalszámozását követem az idézetekben [A továbbiakban: *Önéletírás.*], kivéve azokat a szemelvényes idézeteket, amelyek Molnár János tanulmányában megjelentek. Vö. Molnár János: Gönczy Lajos 1889–1986. In: *Akik jó biznyságot nyertek. A Kolozsvári Református Theológia tanárai 1895–1948*. Kolozsvár 1996, [a továbbiakban: Molnár János 1996] 320–321.

Elemi és középiskoláit a Székelyudvarhelyi Református Kollégiumban végezte, majd 1907-ben letett érettségi vizsgája után, apja kívánságára a teológusi pályát választotta.

Teológiai tanulmányai 1907–1912

1907. szeptember 10-én iratkozott be a kolozsvári teológiára, bár apja tudományos munkájának hatására először a természetrajz és vegytan szaktárgyai vonzották. Visszahúzó természete miatt inkább a tanári pálya, és az azzal járó tudományos kutatás érdekelt, a lelkészségre alkalmatlannak érezte magát. Önéletírásában beszámol vívódásáról, ismerteti a választás egész életére kiható következményeit, és azokat a szempontokat is, amelyeket a döntés előtt sem apja, sem ő nem ismert. Tudniillik azt, hogy az újreformátori teológia térhódítása előtt megszokott kényelmes lelkészi élet és szolgálat a teológiai szemléletváltás után gyökeresen megváltozott, és megkívánta a lelkésztől, „hogymint egész erejét állítsa a gyülekezet és az igehirdetés szolgálatába”.³ Ez idő koráig tartó próba volt számára.

Saját bevallása szerint egyetemi évei alatt sem kívánt lelkész lenni. Így ír teológiai tanulmányairól:

„nem volt tanulásonak távolabbi célja, mint a jeles index. [...] Tanulási eredményem és magaviseletem olyan volt, hogy abban sem tanáraim és kollégáim kivetni valót nem találtak, de mégsem volt olyan, amilyennek lennie kellett volna. Mert kétfelé sántikáltam. Nem tudtam magamat egészen a lelképásztori hivatásra való felkészülésnek átadni, mert egész theológusidőm alatt élt bennem az a szándék, hogy ha a theológián abszolvállok, átmegyek a tanári pályára [...]. Legbizalmasabb barátaim sem tudtak erről a szándékomról, még kevésbé a tanáraim. Hiszen részt vettem a theológuséletben minden vonatkozásban, még különböző pályázatokon is szerepeltem.”⁴

Kiváló évfolyamtársai között (Mátyás Ernő, Révész Imre, Tavaszy Sándor) első tanuló, harmadévesen a teljes fizetésmentességet jelentő Gecse-Baldácsy-alap 100 koronás ösztöndíjasa, héber és rendszeres teológia pályázatok díjazottja, a teológus kör egyik vezetője, majd az 1910/1911-es tanévben elnöke volt. Ezek alapján szándékát nem ismerő tanárai az ifjúság egyik legreményteljesebb tagjaként tartották számon.

Azonban a viszonylag fiatal intézet és a fiatal tanári gárda (átlagéletkoruk nem haladta meg a negyven évet) a szellemi élet átformálódásának idejét élte, és ennek hatása Gönczyt is elérte. Így ír erről:

„Melyek voltak azok a tényezők, amelyek ezt a lelki megmozdulást megindították, nehéz volna megmondani. Kétségtelenül nagy szerepe volt ebben annak a tizenhárom esztendő munkának, amelyet a kolozsvári teológia az egész kerület közszellemének a formálásában végzett, továbbá a teológiai tanárkar ama megújulásának is, amely Bartók püspök halála után bekövetkezett, különösképpen Ravasz Lászlónak a teológiai életbe való bekapcsolódásának. De emellett a theológusifjúságnak egy olyan felvirágulása, ami úgy a tanulmányban, mint az életben olyan módon érvényesült, hogy az ifjúság életében a komolyabb elemek vették át a vezető szerepet.”⁵

³ Molnár János 1996, 322–323.

⁴ Uo. 323.

⁵ Molnár János 1996, 323.

A sokszínű, de mégis egységes tanári kar olyan személyiségeket foglalt magába, mint Kenessey Béla, Kecskeméthy István, Pokoly József, Nagy Károly, Málnási Bartók György, Ravasz László.⁶ Gönczy emlékei szerint legtöbbjük különösebben jelentős nevelői munkát nem végzett. Visszaemlékezésében kiemelt helyet kap a gyakorlati teológiai tanszéket betöltő Ravasz László. A fakultás 1895-ös évi indulásától 1901-ig Molnár Albert töltötte be a gyakorlati tanszéket,⁷ majd a halála után Ravasz László, Gönczy unokatestvére foglalta el azt rendes tanárként 1907 szeptemberében.⁸ Róla Gönczy minden esetben megkülönböztetett tisztelettel emlékezik:

„Vele új idő kezdődött a teológián. Legelső sorban azért, mert mint fiatal tanára legújabb teológiai irodalom felhasználásával új kurzusokat írt és a homiletika és a liturgika, valamint a gyakorlati teológia többi diszciplínái hamupipókesorjuktól előbbre kerültek, komoly teológiai tudományokká lettek. A Molnár Albert halála utáni időben, amikor kézen közön látták el az üresen hagyott gyakorlati teológiai tanszéket, bizony nagyon megvékonyodtak annak diszciplínái, mellék tantárgyakká süllyedtek, amelyekkel nem sokat kellett törődni. Ravasz hatására fordult az ifjúság érdeklődése a gyakorlati teológia felé.”⁹

Ezekről az időkről Ravasz így emlékezik:

„[...] a gyakorlati teológia nagyon mostoha elbánásban részesült. Molnár Albert tanszékét nem töltötték be; tantárgyait a tanárok maguk között osztották fel. Mivel a tanárok még saját szaktárgyaik tanulmányozására sem tudtak elég időt fordítani, mennyivel könnyebben vették a gyakorlati teológiát, ezt az elhanyagolt hamupipókéét. Kenessey adta elő a homiletikát Kovács Albertnek egy régi jegyzete alapján (amelyikből ő is tanult a nyolcvanas évek elején); Nagy Károly a liturgikát Molnár Albert jegyzete alapján; Pokoly a cura pastoralist és a katechetikát a Csiky Lajos jegyzete alapján. Különösen az utóbbiakat néztük le tartalmatlanságuk miatt. Csak az békített ki velük, hogy nagyon rövidek voltak. A cura pastoralis pl. alig 35 kéziratos oldal.”¹⁰

A Ferenc József Tudományegyetemmel kialakult szellemi kapcsolat, amely döntő érv volt a teológusképzés Kolozsvárra való áthozatalában, jelentősen befolyásolta Gönczy nemzedékének világlátását. Böhm Károly filozófiaprofesszornak, akit Gönczy a kritikai idealizmus képviselőjének nevez, és Schneller Istvánnak, a személyiségpedagógia szintézisének erdélyi megteremtőjének hatása teológusgenerációkon keresztül megmutatkozott.¹¹ Ez alól Gönczy sem volt kivétel.¹²

⁶ *Önéletírás* 70–75.; *Életrajzukat ld.: Akiék jó bizonysgót nyertek.* Kolozsvár 1996, 29–53.; 65–78.; 79–89.; 90–104.; 137–179.; 105–136.

⁷ Molnár János 1996, 54–64.

⁸ Kozma Zsolt: Ravasz László erdélyi indulása. In: uő.: *Önazonosság és küldetés.* Kolozsvár 2002, 99–104.

⁹ *Önéletírás* 74–75.

¹⁰ Ravasz László: *Emlékezéseim.* Budapest 1992, 81.

¹¹ Imre Lajos: Aki előttünk jártak. Schneller István. In: *Pásztorújság* 1940, 302–306.; Pukánszky Béla: Schneller István morálpedagógiai rendszere. In: *Iskolakultúra.* <http://epa.oszk.hu/00000/00011/00033/12-5.htm>; ifj. Fekete Károly: *Makkai Sándor gyakorlati teológiai munkássága.* Kolozsvár 2000, 128–132.

¹² Az önéletírásának 75. oldalán említettek alapján vélhető, hogy Böhmhöz személyes kapcsolat is fűzhetett. A neves professzor temetése alkalmával azzal az indokkal, hogy Böhm betegágyán őt emlegette, Gönczyt kérték fel, hogy hallgatói nevében búcsúztassa. Gönczy azonban ezt nem vállalta, Tavasz „parentálta el a hallgatói nevében”; ifj. Fekete Károly: *i. m.* 132–134.

Kortársaihoz hasonlóan Gönczyre is nagy hatást gyakorolt az 1909 májusában (Gönczy emlékei szerint februárjában) Kolozsvárra látogató John R. Mott, vagy ahogy Erdélyben nevezték: Mott János, a keresztyén diákszövetség titkára.¹³

„Csak egy napot tudott nekünk adni, de felejthetetlen hatást gyakorolt az egész ifjúságra, nemcsak a teológusokra, hanem a nagyszámú egyetemi ifjúságra is, olyan megdöbbentő hatást, amelyhez hasonlót soha, vagy pedig ritkán tapasztaltam egész életem alatt. Volt valami rendkívüli összhang az egyénisége és az előadása között, úgy hogy minden előadása a legszemélyesebb vallástétel benyomását keltette a hallgatókban, pedig előadása sokat veszített közvetlenségéből amiatt, hogy tolmács közvetítette. Ha egy hétig maradhatott volna közöttünk, és minden nap szólott volna hozzánk, Isten tudja, milyen sokunkra gyakorolt volna egész életünkre kiható hatást.”¹⁴

Ugyanebben az évben kapcsolódik be az 1902 őszen alakult Bethlen Gábor Kör munkájába, melynek célja a magyar protestáns ifjúságnak Bethlen Gábor hazafias, vallásos és tudományos szellemében való egyesítése, és ennek a szellemnek a társadalom minden rétegében való terjesztése és ápolása volt.¹⁵ A Ravasz László elnöksége alatt működő Kör Mott előadásainak hatására intenzívebb munkába kezdett. Gönczy a vasárnapi iskola szervezését vállalta fel.

Azonban a fakultás szellemi átalakulásának közvetlen hatása mellett nagy valószínűséggel egy másik esemény is jelentősen hozzájárult, hogy Gönczy a lelkészi pályára mellett döntött. 1911-ben Kenessey Béla püspök felkérte, hogy lássa el mellette a püspöki titkári teendőket.¹⁶

A formálódás első évei 1912–1914

Gönczy titkársága idején a püspöki vizitációk során megismerkedhetett az erdélyi egyházmegyék és gyülekezetek életével, és betekintést nyert Kenessey munkamódszerébe. Az egyházlátogatások során tapasztaltakat szépirodalmi igényességgel örökítette meg visszaemlékezésében.¹⁷ 1912-ben tette le a második lelkészképesítő vizsgáját,¹⁸ közben mint titkár fél évig a Magyar utcai gyülekezetben segédlelkészkedett. A szibói (Szilágy megye) gyülekezet kívánta meghívni lelkészének, azonban ő a gyülekezeti lelkészség előtt külföldön szeretne volna folytatni tanulmányait. 1913. február 1-én megvált titkári tisztségétől, készülve a külföldi tanulmányútra.

1913 áprilisában ösztöndíjasként beiratkozott a berlini Friedrich Wilhelm Egyetemre, ahol teológiai és filológiai előadásokat hallgatott. Kint-tartózkodása idején tanult

¹³ *Theologische Realencyclopädie*. 23. vol. Berlin – New York 1994, 379–382.; *Evangelical Dictionary of Theology*. Ed. Walter A. Elwell. Grand Rapids, Michigan. é.n. 739.; Ravasz László: Mott János. In: *Református Szemle* [ezután: *RSZ*] 1909, 248–252.; Tavasz Sándor: *Múltunk öröksége és örökségünk szelleme*. Kolozsvár 1925, 13.; Imre Lajos: *Önéletírás*. Kolozsvár 1999. [A továbbiakban: Imre Lajos 1999.] 77–78.; Kenessey Béla: Püspöki évi jelentés. In: *RSZ* 788–791.

¹⁴ *Önéletírás* 69–70.

¹⁵ Imre Lajos 1999, 320–321.

¹⁶ „Egész bizonyosan nem maradtam volna a teológián, és lettem volna lelképásztor (...), ha a negyedik év második felében az a meglepetés nem ér, hogy Kenessey püspök magához hívatott és megkérdezte, hajlandó lennék-e a titkára lenni.” *Önéletírás* 86.

¹⁷ *Önéletírás* 86–107.

¹⁸ Sajnos sem első, sem második lelkészképesítő dolgozata nem található a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet könyvtárában, és nincs az örökösök tulajdonában sem.

Berlinben Tavaszy Sándor¹⁹ és Kovács Benedek²⁰ Gönczy így emlékszik: „Berlinbe azért mentem, mert ott voltak a kolozsvári kollégáim. Nem volt egyetlen professzor, aki odavonzott volna.”²¹ A professzorok közül három nevet említ. Az első Adolf Harnack, az akkori idők neves dogmatörténésze, aki abban az időben tartotta *A keresztyénség lényege* címmel előadásait.²² Másik Deißmann Adolf, az újtestamentumi tudományok kutatója, akinek *Licht vom Osten* c. könyvéről tesz említést.²³ A gyakorlati teológia professzoráról, Friedrich Mahling-ról meglehetősen kedvezőtlenül nyilatkozik.²⁴ Gönczyt saját bevallása szerint inkább a pszichológia érdekelte, mintsem a teológia, hasznosabbnak ítélve meg a lelképásztori munkában, és doktori szigorlatának témájául is ezt választotta. Mindezzel együtt azonban haszталannak ítélte meg utólag a Berlinben töltött időt, terméketlennek tartva a kor lélektanát, és rövidnek azt az időt, amit ő a felkészülésre szánt.

A legnagyobb hatást visszaemlékezése szerint a szociális munka és a misszió gyakorlati megtapasztalása tette rá. A Staadmission elesetteket, alkoholistákat segítő és mentő munkájába való betekintés, valamint az Üdvhadsereg egyik konferenciáján való részvétel következtében megismerkedett „nemcsak a módszereikkel, hanem főként a történelmi egyházakból már-már egészen kiveszőben levő ama törekvésükkel, hogy személyes megtérésre és ezáltal a keresztyén hit terjesztésének egész lélekkel való munkálására bírják rá mindazokat, akikhez elérnek, legyenek azok egyháztagok, vagy az egyháztól elidegenedettek, vagy az egyházon kívüliek.”²⁵

A berlini két szemeszter között, 1913 augusztusa és októbere közötti időt Kovács Benedekkel Bethelben, a Bodelschwingh-féle epileptikusok számára szolgáló intézetben töltötték.²⁶ Itt az önkéntes továbbképzés mellett kórházi, szociális munkára is lehetőségük nyílt a lelkészjelölteknek. Gönczy egy Nebo nevezetű kórház súlyos epilepsziásokat kezelő részlegén dolgozott, néha műtételnél segédkezett.

1914. március 31-én befejezte berlini stúdiumait, és hazatérve június 6-án bölcsész-doktori vizsgát tett.²⁷ Értekezésének címe *Az érzélem problémája* (Kolozsvár 1914). Bár a dolgozat kedvező méltatást kapott, önéletírásában egyetlen rövid bekezdésben emlékezik meg doktorrá válásáról:

„Hazaérkezve Kolozsváron nyomdába adtam a doktori disszertációm kéziratát, Berkeszre mentem a menyasszonyomhoz, honnan pár hét múlva hazamentem Udvarhelyre Édesapámhoz, hogy az utolsó rugaszkodásokat tegyem a szigorlatra való felkészülésre. 1914. június 6-án történt a felavatásom. Odáírhatam a nevem elé a 'dr'-t, ennyi volt a haszna.”²⁸

¹⁹ Juhász Tamás: Tavaszy Sándor 1888–1951. In: *Akik jó bizonyrágot nyertek*. Kolozsvár 1996, 279–280.

²⁰ Imre Lajos 1999, 332.

²¹ *Önéletírás* 110–111.

²² Adolf von Harnack: *A keresztyénség lényege*. Budapest 2000, 7–26.

²³ TRE 8. vol. 406–408.

²⁴ <http://www.bautz.de/bbkl/m/mahling.shtml>

²⁵ *Önéletírás* 113–114.; Gönczy Lajos: Az üdvhadsereg. In: *RSZ* 1913, 625–627., 638–640.

²⁶ Az intézet történetére nézve ld.: www.bethel.de/kiho/gesch.html

²⁷ Nagy Géza: *A Kolozsvári Református Theológiai Fakultás története*. Kolozsvár 1995 [A továbbiakban Nagy Géza 1995], 161–162. Gönczy dolgozatát is méltatja.

²⁸ *Önéletírás* 118.

Lelkészi szolgálatban 1914–1926

1914. július 1-től megürült a gyulafehérvári lelkészi állás. Az előző, hosszan betegeskedő időszaki lelkész munkája nyomán kialakult állapotok után a gyülekezet örömmel választotta meg a fiatal, tetterős Gönczyt. „Eddig csak azt láttuk, hogy ’kegyelemből’ él ez a gyülekezet, a jövőben meg fogjuk mutatni, hogy hit által is.”²⁹ Augusztus 1-től töltötte be az állást, amely sok kihívást tartogatott számára, hogy beteljesedjen a beiktatásakor megfogalmazott jövendölés: az új lelkészt Isten ezzel a nagy feladattal akarja nagygyá nevelni. Gyulafehérvár Erdély egyik legnagyobb jövedelmet, de legtöbb nehézséget kínáló gyülekezte volt. Katolikus püspöki székhely lévén, a püspök tekintélyét, valamint a számos katolikus intézmény hatását nehéz volt ellensúlyozni. Gondot jelentett a görögkeleti és görög katolikus egyház befolyása is. A bomlásnak indult református közösséget mégis sikerült sok nehézség árán újra közösséggé formálni.³⁰

Házasságkötésére is ekkor, 1914. augusztusában került sor, felesége, Pap Erzsébet hűséges és megbízható társnak bizonyult a lelkészi munkában.³¹ A világháború itt érte őket, de komolyabb veszteségek nélkül átvészelték. Gyülekezeti munkájának elismeréseképpen Gönczyt előbb egyházmegyei jegyzővé, majd főjegyzővé választották, azután egy ideig az egyházmegye esperese lett.

1922 februárjától elfoglalta a dési egyházközség belmissziós lelkészi állását. Ez a szolgálati hely sem volt könnyű, két lelkész lévén alkalmazásban, komoly gondjai adódtak a másik lelkésszel való nézeteltérések miatt.³² A gyülekezet gondjainak elsődleges forrását a kétpapos szolgálatban látta. Másik gondot a gyülekezet magas lélekszámának tulajdonította, és nem kevésbé az egyházközség túlzott anyagi biztonságának, mely lehetővé tette, hogy a hívek ne érezzék magukat kötelezve az egyház fenntartására. A legnagyobb nyomorúságnak mégis azt a hiányosságot látta, amely a lelkészképzés, a teológiai élet és tudományosság terén jelentkezett. Az addigi kényelmes, a világgal megalkuvó, anyagi biztonságban levő egyház élete, „a vallásos élet minden megnyilvánulása merő formasággá lett”. Csak a világháború borzalmai, és az azután következő állapotok mutattak rá, hogy nincs élő, személyes kapcsolat az egyház és a hívek között. Ekkor mutatkozott meg az igazi nyomorúság, amikor az egyháznak szüksége lett a híveknek az egyházért és annak intézményeiért való áldozatos munkájára, és a híveknek szüksége lett volna az egyháznak hitet ébresztő, az élet küzdelmei között erőt és bátorságot adó szolgálatára. Erdemes idézni Gönczy keserű kifakadását a korabeli állapotokról:

„Nyilvánvaló lett, hogy az egyház és a hívek között nincs élő, személyes kapcsolat. Sem egyik, sem másik nem érezte eddig ennek szükségét. Hogy milyen nyomorúságos állapotban volt az egyházunk, annak szemléltetésére emlékeztetek arra, hogy az első világháború után Nagy Károly püspök kezdeményezésére milyen nagy erőfeszítéseket tettünk azért, hogy a gyülekezeti éneklést és az önkéntes anyagi áldozatot, elsősorban a minden istentiszteleti perselyes adakozás formájában anyaszentegyházunk minden gyülekezetébe szokásossá tegyük. Annak a szomorú korszaknak volt a lezárója, amelyben a lelképásztorok nagy része imakönyvből olvasta az imádságokat, idegen igehirdetők beszédeit

²⁹ A gyulafehérvári papbeiktatás. In: *RSZ* 1914, 473.

³⁰ *Önéletírás* 119–168.

³¹ Felesége Pap István (1847–1922) domokosi, majd magyarberkeszi lelkész, dési esperes leánya volt.

³² *Önéletírás* 168–172.

mondották el, a gyülekezet jórésze csak a második ének közben jött be a templomba, és nem vett részt az éneklésben, hallgatva a kántornak a szólószását. A perselybe pedig csak az úrvacsora alkalmával vetettek valamit, a falvak nagy részében nem is volt kitéve a persely. Minden gyülekezet arra törekedett, hogy az egyház fenntartására olyan alapot gyűjtsön vagy szerezzen, amely feleslegessé teszi a gyülekezet tagjainak zaklatását. Falusi gyülekezetekben kepemegváltási alapot igyekeztek szerezni. Az egyház önfenntartását az államsegély kikunyerálásával igyekeztek minél könnyebbé tenni. Az egyetlen, ami a híveket terhelte, a stóla volt, bár annak megváltását is sok gyülekezet bevezette. Minél kevésbé volt szükségük az egyház hivatalosainak a gyülekezetek áldozatkészségére, minél kevésbé voltak a gyülekezeti tagok az egyház részéről igénybe véve, annál kevésbé törődtek egymással, annál lazábbá lett a kapcsolatuk. Isten különös kegyelme volt, hogy ily körülmények között is voltak még buzgó lelkipásztorok és templomlátogató gyülekezetek. A helyzet az volt nagy általánosságban, hogy a lelkipásztorok nem gondozták a híveket, és a hívek nem gondozták az egyházat. Túl kemény a fenti megállapítás, mert ad absurdum emeltem ki a múltnak a nyomorúságát. Abban az időben, mikor én elkezdtem a lelkipásztori szolgálatot, már voltak jelei a megújulásnak.”³³

Ennek a megújulásnak adott keretet a Vécsi Szövetség. 1921 augusztusától az erdélyi egyházi értelmiség jelentős részét ez az újfajta, lelki megújulásra tekintő szellemiség jellemezte.³⁴ A Szövetség alapító tagjaként így ír erről:

„[...] forrongó idő volt, amelyben a régi liberális teológiai felfogásból egy újba kellett átmenni, ahol több volt a hit és több a szolgálat. Amikor lelkipásztorok lettek a papok, és több imádsággal és az igehirdetés komolyabb felfogásával akartak a bajokon segíteni. A háború nyomorúságainak tüzeiben felkészült lelkek több és más szolgálatot kívántak a lelkipásztoroktól. A Vécsi Szövetség juttatta ezt kifejezésre, amely 1921-ben adott programot, amely a lelkipásztorok egyéni életében és egyházi munkájában testvéri segítséget ígért és adott. Kívánta a családi istentiszteletet, tudományos teológiai munkát, a lelkipásztor tisztas evangéliumi életét, szabad evangéliumi mozgalmakkal való együtt munkálkodást, az anyaszentegyház hűséges szolgálatát. Isten megengedte nekem, hogy kezdettől fogva lehettem ennek a Szövetségnek tagja, sőt esztendőnkön keresztül moderátora. Sajnos a gyulafehérvári szolgálatomnak csak a legeslegvégét érintette, bár már azelőtt is igyekeztem ily módon szolgálni.”³⁵

Gyülekezeti szolgálata parókus lelkészként 1926-ban ért véget.

Tanári katedrán 1926–1948 között

1920. június 28-án Gönczy Lajos magántanári oklevelet szerzett. Dolgozatát, melynek címe: *Az összehasonlító vallástörténeti módszer alkalmazásának kérdése*, az újszövetségi

³³ *Önéletírás* 194–195.

³⁴ Imre Lajos 1999. 214–216.; Ifj. Fekete Károly: *i. m.* 18–32.; Nagy Géza: *Akik kősziklára építettek*. Kolozsvár 1937. 227.; A Vécsi Szövetség 1921–1939 közötti jegyzőkönyvei és levelezése Kolozsváron az Erdélyi Református Egyházkerület Központi Gyűjtőlevéltárában Juhász Albertnek, a Szövetség ügyintézőjének hátrahagyott iratai között (F 4-es részleg) található.

³⁵ Molnár János 1996, 327.

szakcsoportban adja le. A dolgozat még abban az évben nyomtatásban is megjelent. A dolgozatról alkotott vélemény, és a szóbeli vizsga eredménye egyaránt pozitív volt.³⁶ Önéletírásában így emlékezik a vizsga körülményeiről:

„Ebben az időben több időm volt arra, hogy magán tanulmányaimra is nagyobb gondot fordítsak. A teológiai magántanári vizsgálatra szánt dolgozatomat is beküldöttem és 1920. június 28-án az újszövetségi szakcsoportból a képesítést megszereztem. Nem voltam vele megelégedve. Annak idején, amikor hozzá kezdettem az újszövetségi szakcsoporthoz, nem kérdeztem meg senkit. Azt gondoltam, hogy Bartók Györgyhöz fogok majd kerülni. De időközben Bartók egyetemi tanár lett és helyére Kecskeméthy István került, mint helyettes. Az a magántanári dolgozat, amelyet elkészítettem, Kecskeméthy számára nem volt megfelelő, olyan volt a témája, amelyhez Kecskeméthynek nem volt semmi köze. Sokszor sajnálom azt az időt, amelyet erre a vizsgálatra való felkészülésre fordítottam. De a magántanári képesítesem megvolt.”³⁷

1923. január 1-től a teológiai fakultás előjárósága felkérte az évek óta betöltetlen újszövetségi tanszék helyettesi állásának elfogadására.³⁸ Kezdetben görög nyelvet és újszövetségi irodalomtörténetet tanított, majd Mátyás Ernő eltávozása után az újszövetségi tárgyak helyett a következő szemeszterben filozófiai szemináriumot vezetett.³⁹ Az 1924–1925-ös tanév elején Mátyás Ernő lemondott az intézetben betöltött állásáról, miután a sárospataki teológia rendes tanárául hívta meg. Távozását követően, mivel a Nagy Károly által *kiszemelt* Maksay Albert még nem tért vissza amerikai tanulmányútjáról, a fakultás Gönczyt hívta be az újszövetségi tanszékre helyettes tanárnak. Önéletírásában megemlékezik ennek előzményeiről:

„Hogy elkezdjem: meglepett, amikor helyettesítésre hívtak be. Tudtam, hogy az újszövetségi tanszékre ott van Mátyás Ernő, aki jobban fel van készülve arra, mint én. Csodálkoztam, hogy Ernő elmegy Sárospatakra, holott a házassága is Kolozsvárhoz kötötte és ő maga is mindenestől erdélyi ember volt, aki a mi nemzedékünkől való volt és régi barátság kötötte a teológia ifjú tanáraihoz Makkaihoz, Imréhez és Tavaszzyhoz. Csak azután tudtam meg, hogy Nagy Károly semmiképpen nem állhatta azon a címen, hogy Péter Károlynak a veje. Helyettes tanárként még eltúrte, de rendesnek nem volt hajlandó megválasztatni. És Mátyás Ernő kellett, hogy szedje a sátorfáját és idegen világban keressen szolgálatot. Isten megáldotta sárospataki szolgálatát, a teológia egyik erősségévé

³⁶ Nagy Géza 1995, 162.

³⁷ Önéletírás 156.

³⁸ „Már említettem, hogy a dési munkámat megnehezítette és zavarta az, hogy már a következő esztendő, azaz 1923 január 1-től kezdődőleg a kolozsvári teológiai fakultás felkért az újszövetségi tanszék helyettesítésére. Hetenként csak egyszer, pénteken kellett bemennem Kolozsvárra és azalatt megtarthatam a heti 5, majd 8 órát, úgy, hogy reggel mentem és este hazajöttem. Igen fárasztó volt, mert reggel már 8 órára Kolozsváron kellett lennem, és este 11 óra felé voltam otthon.” Önéletírás 207.; Az Erdélyi Református Egyházkerület Teológiai Fakultásának értesítője az 1920–21. tanévről. Cluj – Kolozsvár 1922. [A továbbiakban *Teológiai Értesítő*, az illető tanév számával jelölve.] 6.; *Teológiai Értesítő* 1922–23. 4. Az értesítőben az önéletírástól eltérően február elseje szerepel a meghívás időpontjaként.

³⁹ *Teológiai Értesítő* 1923–24. 4.; Nagy Géza 1995, 163.

és büszkeségévé tette, teológiai irodalmunkat sok derék munkával gazdagította.”⁴⁰

A Nagy Károly püspök 1926 februárjában bekövetkezett halálával megüresedett püspöki székbe az egyházkerületi közgyűlés Makkai Sándort választotta meg.⁴¹ Makkai kiléptével megváltozott a fakultás tanári karának felállása: a megüresedett rendszeres teológiai tanszéket Tavaszty Sándor, az újszövetségit ideiglenesen Maksay Albert, az eddig Tavaszty által betöltött egyháztörténeti katedrát pedig Nagy Géza töltötte be helyettesként. Gönczy önéletírásában ezt olvashatjuk:

„Engem pedig a filozófiai-pedagógiai tanszékre választottak meg rendes tanárnak oly módon, hogy ténylegesen a gyakorlati teológiának az istentiszteletről vonatkozó tárgyait: a liturgikát, a homiletikát, és az ezekkel kapcsolatos gyakorlatokat kellett tanítanom. Magát a filozófiát és pedagógiát meghagyták továbbra is Tavaszty és Imre Lajos kezében. Ha Tavaszty Sándor esztendővel azelőtt, Nagy Géza pedig velem egy időben nem vállalkozott volna más tanszék ellátására, mint ami az eredeti szakjához tartozott, én sem szántam volna rá magamat ennek a feladatnak a vállalására. Késztetett az is, hogy láttam, nincs más, akivel ezt a munkát el lehetne végezteni, mert nem volt más utánpótlás. Sok-sok éjszakába nyúló munka, nagy erőfeszítések kellettek ahhoz, hogy a rám bízott feladatnak meg tudjak felelni.”⁴²

Gönczy az 1924–1925-ös tanév értesítőjében már mint a filozófiai-pedagógiai tanszék helyettes tanára szerepel. Imre Lajos önéletírásában úgy emlékszik vissza, hogy a gyakorlati teológiai tanszéket 1923 februárjában osztották meg, és ettől kezdve került Gönczy erre a tanszékre. Azonban a fakultás értesítője szerint csak az 1924–1925-ös tanévben kezdett gyakorlati tárgyakat tanítani: homiletikát, liturgikát, homiletika szemináriumot és gyakorlatot, valamint szónoklati gyakorlatot, és csak a következő évi értesítőben jelenik meg hivatalosan a katedra megosztásáról szóló híradás.⁴³

1926–1927-es tanév megnyitóján tartott, *Az én szolgálatom* című székfoglaló beszédét *Az Út a Tudomány és Világnézet* című rovatában, a fakultás pedig az értesítőjében egyaránt közölte. Gönczy Lajos ebben meghatározta a célkitűzését: az addig uralkodó vallástudománnyal szemben az irracionális isteni kijelentésen alapuló teocentrikus teológiát, az ige megismerését és alkalmazását, a konfesszionális meghatározottságot akarja nevelői munkájával a teológus közösség *gyülekezetébe* bevinni.⁴⁴ Beszédében mint a filozófia-pedagógia és a gyakorlati teológia professzora kijelölte a gyakorlati teológia helyét a teológiai tudományok között és viszonyát azokhoz: „a gyakorlati teológia, amely eddig csak megtűrt, de nem egyenlő társként húzódott meg a vallástudomány három fő ágának árnyékában, döntő jelentőséget nyer, mert a teológia nem egyéb, mint az Ige megismerése és alkalmazása”. A gyakorlati teológiának ez az értelmezése határozta meg ezentúl Gönczy munkásságát. Tavaszty Sándor igazgató-professzor évnyitói beszédében a következő szavakkal üdvözölte a fakultás rendes tanárává választott Gönczyt:

⁴⁰ *Önéletírás* 208.; Imre Lajos 1999, 196.

⁴¹ ifj. Fekete Károly: *Makkai Sándor gyakorlati teológiai munkássága*. Kolozsvár 2000, 24.

⁴² *Önéletírás* 209.

⁴³ *Teológiai Értesítő* 1924–25. 22.; *Teológiai Értesítő* 1925–1926. 22.; Imre Lajos 1999, 196.

⁴⁴ *Az Út* 1926, 210–220.; *Teológiai Értesítő* 1926–1927, 8–18.

„...az Evangéliumnak a szolgálatáról tettel tanúbizonyságot Te Testvérem, professzorátusunk új tagja, s én boldog vagyok, hogy hitvallásodat és programodat drága intézetünk hitvallásával és programjával egynek vallhatom. Boldogok vagyunk, hogy munkatársunknak vallhatunk, büszkék vagyunk, hogy intézetünk szolgálatában láthatunk. Kénytelen vagyok a szemedbe mondani, hogy az erdélyi anyaszentegyház egyik legjobb lelkipásztorának nézünk Téged mindig, s nem szégyenlem bevallani, hogy jövőendő lelkipásztori nemzedékünk nevelésében éppen azt a munkát és színt nélkülöztük a legjobban, amit különösen Te tudsz adni: közvetlen meleg barátságra alkotott szíved pásztori munkáját. Isten iránti hálával és őszinte testvéri és kollegiális szeretettel üdvözöllek és kívánok életedre és munkádra áldást, kegyelmet és győzelmet Az által, aki meggyőzte ezt a világot!”⁴⁵

Tanári munkáját, előadásainak formálódását leginkább saját szavait idézve ismerhetjük meg:

„Az előadásokra állandóan készültünk, olyan módon, hogy minden esztendőben újra átnéztük, átjavítottuk, többször egészen átirtuk az egész stúdiumot. Különösen azért, mert a dialektikai teológia abban az időben kezdett világszerte az érdeklődés középpontjába kerülni, és kényszerítette a teológusokat, hogy revízió alá vegyék az eddigi tanításaikat az Isten Igéjének, mint minden teológia egyedüli meghatározójának a szempontja alatt. Nekem, mint gyakorlati teológusnak, akinek a kötelessége volt az istentisztelet és az igehirdetés elméletét és gyakorlatát tanítani, különösképpen figyelemmel kellett kísérem a dialektikai teológiának erre vonatkozó útmutatásait. Amikor elfoglaltam a tanszékeket, a dialektika teológia gyakorlati teológusai még akkor kezdték megpróbálni tudományuk különböző ágaiban az új – gyakran reformátorinak nevezett – felfogásnak az érvényesítését. Az első esztendőben a Ravasz előadásából készült homiletikai és liturgikai kurzusokat használtam és használtattam. De már a második esztendőben hozzáfogtam a homiletika átdolgozásához. Ravasznak *A gyülekezeti igehirdetés elmélete* című művéből a történeti részt végig megtartottam, megpótolva az utolsó tíz esztendő történeti anyagával, míg az elvi részt egészen átdolgoztam egy pár esztendő alatt. Az igehirdetés gyakorlatával foglalkozó szemináriumban könnyebb volt a dolgom, mert Ravasz László igehirdetése tartalmát és előadási módját illetőleg olyan útmutatást adott, amelyet nem lehetett félretenni, hanem mintaként odaállítani. De a homiletika terén egy pár kisebb jelentőségű részletkérdés szélesebb feldolgozásán kívül a hallgatók részére kiadott kurzuson túl nem haladtam. Inkább a másik előadási tárgyam, a liturgika foglalkoztatott. Részben azért, mert abban az időben történt az új istentiszteleti rend megállapítása, amelynek eredménye volt a Makkai szerkesztésében megjelent Ágendáskönyv, és amelyben lefektetett új követelmények előzőleg és utólag is foglalkoztatták egyházkerületünk lelkészeit konferenciákon és magános javaslatokban és hozzászólásokban.”⁴⁶

Tanárkodásának kezdete arra az időszakra esett, amikor „a Szentírás buzgó tanulmányozása alapján elmélet és gyakorlat, teológia és egyházkormányzat, kegyesség és

⁴⁵ *Teológiai Értesítő* 1926–192, 6–7.

⁴⁶ *Önéletírás* 239–240.

építő munka mind összefogtak Krisztus uralmának az itteni egyház életében való megvalósítására.⁴⁷ Az öntudatos, cselekvő keresztyénné nevelés, a gyakorlati keresztyénség igeszerűvé tétele, az iskolai és teológiai nevelés mellett a lelképászorok, tanárok és tanítók továbbképzése volt az egyik legfontosabb célkitűzése a fakultás tanári karának. Ennek áldásos alkalmi voltak az egyházkerület által szervezett, évenként megtartott református nagyhetek,⁴⁸ lelkészi konferenciák, valamint teret nyújtott az egyházi sajtó, amelynek szerkesztését zömében a teológiai tanárok végezték. Gönczy 1926-ig az *Egyházi Közélet* című gyülekezeti lapot, majd 1926-tól Az *En Kicsinyeim* c. gyermeklapot szerkesztette a lap megszűntéig. A fakultás adott helyet az Akadémiai Esték előadássorozatnak is, és minden olyan teológiai és kulturális megmozdulásnak, amely a 1920-as évek román uralma miatt megszűnt, vagy működésükben korlátozott magyar egyesületek, kulturális intézmények hiányát igyekezett pótolni.

Tanári szolgálatának ideje alatt két ciklusban, 1936–1944 között a fakultás igazgatója volt. Ebben az időben ő szerkesztette a fakultás értesítőjét is. Igazgatóságának első évében látogatta meg a kolozsvári Teológiát Karl Barth. Ugyanebben az évben, szeptember elsejétől vonult nyugalomba 41 év tanári szolgálat után Kecskeméthy István, akinek helyére Nagy Andrászt választották. Bár visszaemlékezésében Gönczy szerényen ír igazgatói szolgálatáról, egy nehéz korban eredményesen irányította a fakultás életét.⁴⁹ Az intézet vezetését a történelem fordulópontjai jelentősen meghatározták, a második világháború, a második bécsi döntés, a románok 1944-es bevonulása, aztán a kommunizmus.⁵⁰

Gönczyt az 1923-as Teológiai Értesítő még csak egyetlen sorban említi a tanárok között. Ehhez képest az 1944-es Értesítő szerint a következő tisztségeket töltötte be: egyetem igazgató, a filozófiai pedagógiai tanszék nyilvános rendes tanára, aki megbízás folytán a gyakorlati teológiai tanszék tárgyainak egy részét látja el, zsinati tanári rendes képviselő, az Egyetemes Tanügyi Bizottság tagja, igazgatótanácsos, egyházkerületi képviselő, az erdélyi református egyházi főhatóságnál alakított bizottságba kiküldött egyházi tag, a Magyar Biblia Társulat választmányi tagja, a Teleki Téka alapítványi tanácsának, a kolozsvári egyházmegye tanácsának, a Kolozsvári Református Leánygimnázium elöljáróságának, a Református Kórház keblitanácsának, a kolozsvári református egyházköztség presbitériumának, iskolaszékének és bíróságának, Kolozsvár város törvényhatósági bizottságának, a kolozsvári állami népiskola gondokságának tagja.⁵¹

Gönczy Lajos és az 1929–1932-es liturgiareform

Tanársága idejére esett az erdélyi liturgiareform. Az első világháború, majd a trianoni döntés következményeképpen Erdélyben a korábban felvetett liturgiareform ügye több egyházi ügghöz hasonlóan késést szenvedett, de nem állt le. A századelőn az újreformátori teológia egyre inkább érezhető hatására az erdélyi egyházközségek és egyhá-

⁴⁷ Nagy Géza 1995, 218.

⁴⁸ Nagy Géza 1996, 218.; ifj. Fekete Károly 2000, 24.

⁴⁹ „Nyolc esztendei igazgatói szolgálatomnak nem volt az intézetre nézve emlékezetesebb eredménye. Egyet elmondhatok: igyekeztem hűségesen szolgálni, és úgy a tanártársaim, mint a növendékek dolgaiban mindig jóindulattal jární el. Voltak ennek az időnek emlékezetes eseményei, amelynek azonban nem az én személyes munkámnak voltak az eredményei, amelyek vagy maguktól következtek el, vagy a tanári kar együttes munkájának, vagy a kerület rendelkezésének voltak az eredményei.” *Önéletírás* 245.

⁵⁰ *Önéletírás* 245–260.

⁵¹ *Teológiai Értesítő* 1943–1944, 4.

zi vezetők egyaránt felismerték, hogy a keresztyén élet és a teológiai gondolkodás középpontjában egyedül Isten kijelentése állhat, ennek pedig az addigi liturgiai keretek nem biztosíthattak teret. Hasonlóképpen az ébredő belmissziói mozgalom is igényelte az istentiszteleti reformot. Az előkészítéssel megbízott liturgiai bizottságot Nagy Károly püspök vezette. Váratlan halálát követően az Igazgatótanács újjászervezte a bizottságot, elnökül Makkai Sándor püspököt nevezte ki, tagjainak Imre Lajos mellé Vásárhelyi Jánost és Gönczy Lajost kérte fel. A bizottság munkájára Gönczy így emlékezik vissza:

„A különböző istentiszteletek ki voltak osztva a bizottság tagjai között, és amikor valamelyik rész elkészült, a bizottság megtárgyalta és az így elfogadott istentiszteleti rendet vette fel az ágendába. Máig sem tudom, miért sietett úgy Makkai, hogy az alkalmi istentiszteletek rendjét nem tárgyalhatta meg a bizottsággal, hanem a megbízottak által elkészített formában felvette az ágendába és hirtelen beterjesztette az igazgatótanács elé.”⁵²

Az ágendában szereplő tizenegy alkalmi istentisztelet közül Gönczy a lelkészbeiktatás, az eklézsiakövetés és a püspökszentelés liturgiáját alkotta meg, és ő írta az agenda előszavát is.⁵³ Viszont mind a dokumentumok, mind az agenda elemzése azt bizonyítja, hogy az istentisztelet ügyének teológiai alapvetését Gönczy Lajos végezte el. Rá hárult a gyülekezetek és lelképászorok lelki-szellemi felkészítése, és az új agenda körül kialakult vitákban az ellenlábásokkal szembeni érvelés feladata is.⁵⁴

A liturgiareform ügye a megfelelő szakmai előkészítés ellenére kudarcba fulladt az elsietett igazgatótanácsí döntések és gyülekezetek ellenkezése miatt. Az sem hozott végleges megoldást, hogy a Romániai Református Egyház első zsinata rendelettel kötelezte az egyházközségeket az új rendtartás 1933. január 1-i hatállyal történő bevezetésére. Az új Agendáskönyv szerkesztésének és bevezetésének történetéhez hozzátartozik, hogy a Királyhágómelléki Egyházkerület részéről senki sem vett részt az új agendáskönyv szerkesztésében, és ezért a kerület nem volt hajlandó megengedni az új agendáskönyv használatba vételét a gyülekezeteinek.⁵⁵

Bár a kolozsvári teológiai fakultás bevezette az új liturgiát, Gönczy Lajos előterjesztése nyomán a Tanári Kar „az új liturgia életbeléptetése következtében előállott zűrzavaros helyzet, önkényesség és figyelmetlenség megszüntetése céljából” beadványt nyújtott be az Igazgatótanácsnak, melyben „intő és figyelmeztető szavát emeli fel” és kérte, hogy a közgyűlés tárgyalja újra az istentiszteleti reform ügyét. Az Igazgatótanács kitérő választ adott a tanárok kérésére, és nem tárgyalta újra a liturgia ügyét.

A „Liturgia”

Gönczy a dialektika teológia hatására egyetemi előadásait időről-időre átdolgozta. Ez az anyag lett az alapja annak a 871 gépelt oldalt kitevő kéziratnak, amelyet a Parókiális Könyvtár bizottságának felkérésére állított össze, és 1947-ben fejezett be:

⁵² Gönczy Lajos: *Liturgia* 1947. III.

⁵³ *A mi istentiszteletünk*. Kolozsvár 1929, 131–133.; 135–138.; 147–150.

⁵⁴ Gönczy Lajos: *A református egyház kultusza*. Kolozsvár 1927. A fakultás kiadásában megjelent tanulmány eredetileg három részben a Brassói Református Nagyhét előadásai között hangzott el.; Gönczy Lajos 1929, 291–310.

⁵⁵ Gönczy Lajos 1947. III.

„...még intenzívebb munkára készítetett a Parokhiális Könyvtárbizottságnak a megkeresése, amelyben megbízást adott, hogy a könyvtár részére írjam meg a liturgikát. Erre azért volt nagy szükség, mert az 1900-as évek első évtizede óta nem jelent meg magyar református liturgika, és a régiék nagyon elavultak, használhatatlanok voltak. 1947 tavaszára készültem el ezzel a munkával és amíg készültem, előadtam hallgatóimnak. Kéziratomat sikerült a könyvtárbizottsághoz kijuttatnom, de már akkor nem volt lehetőség a kb. 35 ívet kitevő könyv kiadására.”⁵⁶

A *Liturgika* ugyanazokat az elveket képviseli, amelyeket Gönczy az 1927-ben megjelent *A református egyház kultusza*, majd a *A mi istentiszteletünk* c. munkájában dolgozott ki. Túllépett a még a századforduló után is ható racionalista-liberális, emberközpontú istentisztelet-felfogáson, és visszatért azokhoz a reformátori elvekhez, melyek az istentiszteletet Isten és az ember találkozásának mondják, amely nem az emberi szándékon vagy elhatározáson, hanem az isteni kegyelem által biztosította lehetőségen alapszik.⁵⁷

„Nyugalomban” 1948–1986

Súlyos érvágás volt az államhatalom részéről a teológiai oktatásra és Gönczy munkásságára nézve az 1948. július 1-i hatállyal kimondott kényszernyugdíjaztatás. Ez a fakultás tanári karából négy professzort érintett: Tavasz Sándort, Imre Lajost, Nagy Gézá és Gönczy Lajost. Az intézet elöljárósága és az Igazgatótanács megpróbált közbenjárni az ügyben, de a vallásügyi minisztérium, amelynek ellenőrzési jogát a népköztársaság új alkotmánya a lelkészképző intézetekre nézve is biztosította, 22844/1948. számú leiratával elutasította a kérést.⁵⁸ Más volt a véleményük a kényszernyugdíjba küldött professzoroknak: „A tanári kar és az elöljáróság megpróbált változtatni a dologon, de nekünk az volt a benyomásunk, hogy a kerület nagyon lagymatagon járt el, jár közbe az ügyünkben. Vásárhelyi János (akkori püspök) nem bánta, ha tőlünk megszabadul, másfelől pedig olyan titkos erők működtek a háta mögött, amelyeket mi akkor nem ismertünk, és amelyekkel szemben lehetetlen volt eredményt elérni.”⁵⁹

Gönczy 58 éves korában vonult nyugalomba, azonban önéletrása szerint 1961-ig végzett lelkészi szolgálatot, amikor egy újabb indokolatlan döntés a nyugdíjazott tanárokat eltiltotta a szószéki szolgálattól.⁶⁰

A kedvezőtlen politikai helyzet hatására maradt el 1978-ban díszdoktorrá avatása is.⁶¹

Élete egyik utolsó művének, 1968-ig terjedő önéletrásának alaphangulata meglehetősen rezignált, és ezt a hangulatot visszavetíti a múlt eseményeire is. Gönczy Lajos egy tartalmas, Isten szolgálatában eltöltött életet tudhatott maga mögött. 1986. április 24-én hunyt el. Az akkori viszonyokhoz hűen az egyházkerület hivatalos lapja egyetlen oldalnyi nekrológgal emlékezett meg az egykori professzorról.⁶²

⁵⁶ Gönczy Lajos 1947. IV.

⁵⁷ Gönczy Lajos: *A református egyház kultusza*. Kolozsvár 1927, 5–6.; 16.

⁵⁸ Nagy Géza 1995, 325.

⁵⁹ *Önéletrás* 275–278.

⁶⁰ Lelkészi szolgálatainak 1961-ig datált jegyzékébe több, mint 800 szolgálatot írt be. A jegyzék a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet könyvtárában található.

⁶¹ Tökés István: *A Romániai Magyar Református Egyház élete 1945–1989*. Budapest 1990, 192.

⁶² Péntek Árpád: Dr. Gönczy Lajos teológiai professzor emlékezete. In: *RSZ* 1986, 321–322.

120 éve született Gönczy Lajos

Gönczy Lajos (1889–1986) élete nemcsak egy századelőn élt fiatal lelkésznek, az evangéliumi belmissziót gyakorlatba ültető Vécsei Szövetség egyik alapító tagjának, a szemléletében megújult teológiai fakultás tanárának, az 1929–1932-es liturgiareform elvi megalapozójának az élettörténete, hanem summája az egész kornak, amelyben élt. Egy gazdag életpálya, amelyet ereje teljében tört derékba az 1948-as román állami beavatkozás a kényszernyugdíjaztatással. Gönczy Lajosnak adósaí vagyunk, mert lelki és szellemi nagysága azóta sem kapta meg a megérdemelt elismerést.

Gönczy Lajos tudományos munkássága

Gönczy Lajos bibliográfiáját összeállítva az egyházi sajtó mellett a jelentősebb erdélyi folyóiratokat is ellenőriztük.⁶³ Feltüntettük az általa írt vagy szerkesztett önálló köteteket, a különnyomatokat, és a nyomtatásban meg nem jelent műveit is. A bibliográfia azonban így sem teljes, hiányoznak két lapban megjelent írásai. 1926-ig az *Egyházi Közélet* című gyülekezeti lapot, majd 1926–1940 között *Az Én Kicsinyeim* c. gyermeklapot szerkesztette, a lap megszűntéig. Sajnos az előbbiből egyetlen számot sem találunk, sem a Protestáns Teológiai Intézet könyvtárában, sem a megkérdezett gyűjteményekben. *Az Én Kicsinyeim*ben megjelent írásait pedig nem szignálta, emiatt teljes bizonyossággal nem lehet megállapítani, hogy mi is származik az ő tollából.

Az alábbi rövidítéseket használtuk: *Református Szemle* – RSz, *Kávinista Világ* – KV, *Kiáltó Szó* – KSz

Az Erdélyi Kálvin-Szövetség szilágysomlyói közgyűlése. In: RSZ 1912, 684–688.

Idő és örökkévalóság. In: RSZ 1913, 475–476.

Az üdvhadsereg. In: RSZ 1913, 625–627, 638–640.

Az érzélem problémája. Kolozsvár.

Gyakorlati kérdések. In: RSZ 1915, 296.; 1936, 137–140, 227–232.

Az igehirdetés veszedelme. In: *Az Út* 1916, 166–168.

Nagy betegek úrvacsorával élése. In: *Az Út* 1916, 215–219.

Az iparostanoncok vallásos oktatása. In: *Az Út* 1917, 81–82.

Statisztika a baptisták számáról. In: *Az Út* 1917, 82–84.

Gyülekezeti diakonissza-állások szervezése. In: *Az Út* 1917, 165–167.

Az összehasonlító történeti módszer alkalmazásának kérdése. Gyulafehérvár 1918.

Az élet textusa. In 3,30. In: *Az Út* 1918, 1–3.

Az összehasonlító vallástörténeti módszer alkalmazásának kérdése. Kolozsvár, Minerva Rt.

A belmisszió kérdésének tartalma. Belmisszió és igehirdetés. In: *Az Út* 1923, 97–99.

Isten hatalmas Keze alatt. Beszédtek. Torda, 1924.

A belmisszió tartalmának összefoglalása. A belmisszió viszonya a többi tevékenységi ágakhoz. In: *Az Út* 1924, 10–12.

A vasárnapi iskola kiépítése. In: *Az Út* 1924, 64–66.

Feladataink a vasárnapi iskolában. In: *Az Út* 1924, 74–76.

A legsürgősebb teendő. In: RSZ 1925, 433–434.

Beosztható-e a vasárnapi iskolai munka a hitoktatásba? In: RSZ 1925, 641–644.

Az Ige ünnepe. In: RSZ 1926, 713–714.

Az én szolgálatom. In: *Az Út* 1926, 210–220. (Tanári székfoglaló)

⁶³ <http://adatbank.transindex.ro>

- A református egyház kultusza.* Cluj-Kolozsvár 1927. Minerva rt. 20 l. 23 cm. (Dolgozatok a református theologiai tudomány köréből. 1.)
- Fordulóponton. In: *RSZ* 1927, 17–18.
- Irodalom. In: *RSZ* 1927, 62, 124–126, 644–646.
- Az új ágendás könyv elé. In: *RSZ* 1927, 193–194.
- Liturgiánk reformja. In: *RSZ* 1927, 355–359, 372–375, 401–406.
- A lelkjésképzés és képesítés reformja. In: *RSZ* 1927, 417–418.
- Igazgatótanácsi jelentés. In: *RSZ* 1927, 434–437.
- Gróf Degenfeld-Schomburg József. In: *RSZ* 1927, 450.
- Készülődjünk. In: *RSZ* 1927, 499–500.
- A mi van és a mi lehet. In: *RSZ* 1927, 682–685.
- Református Nőszövetség. In: *RSZ* 1927, 825–827.
- A református egyház kultusza. A katolikus és protestáns kultusz. A református kultusz. In: *Az Út* 1927, 230–237.
- A református egyház kultusza. A kultuszról általában. A keresztyén kultusz. In: *Az Út* 1927, 190–198.
- A református egyház kultusza. Az isteni oldal. Az emberi oldal. A két oldal viszonya. A forma. In: *Az Út* 1927, 278–292.
- A kereszt békessége. Lk 12,49–53. In: *Az Út* 1927, 61–62.
- Fr. Flemming: Die treibenden Kräfte in der lutherischen Gottesdienstreform. Leipzig 1926. In: *Az Út* 1927, 99–101.
- Fr. Flemming: Die treibenden Kräfte in der lutherischen Gottesdienstreform. In: *Az Út* 1927, 136–140.
- Fr. Flemming: Die treibenden Kräfte in der lutherischen Gottesdienstreform. In: *Az Út* 1927, 166–168.
- Szabó Imre: Miatyánk. 10 meditáció. Bp., 1926. In: *Az Út* 1927, 64–67.
- Hab 2,1. Örhelemre állók. In: *KV* 1927, 7–8.
- Lk 2,34–35. Karácsony előtt. In: *KV* 1927, 11–12. sz. [133–134. téves oldalszámazás.]
- Három könyv. Musnai László, Az Újszövetség, János evangéliumának és leveleinek magyarázata, A magyar Biblia története. In: *KV* 1927, 61–64.
- Isten hatalmas keze alatt. In: *KV* 1927, 11–12. sz. [142–143. téves oldalszámazás.]⁶⁴
- Isten hatalmas keze alatt. Egyházi beszédek.* Turda [Torda] 1927. Füssy József kny. 152 l. 24 cm.
- Irodalom. In: *RSZ* 1928, 58–59.
- Keressd meg! In: *RSZ* 1928, 113–115.
- 2Kor 6,3–10. A mi szolgálatunk. In: *KV* 1928, 47–49.
- Gladden Washington: A keresztyén pásztor és a dolgozó gyülekezet. Angolból fordította és négy fejezettel megtoldotta Kiss Sándor. Székelyudvarhely 1928. In: *Az Út* 1928, 306–308.
- Imre Lajos: A modern nevelési rendszerek kritikája. Minerva könyvtár, 12. sz., Kvár., 1928. In: *Az Út* 1928, 308–309.
- Vásárhelyi János: Egymás között. Cikk, tanulmányok. Magyar nép könyvtára, 23–23. sz., Kvár., 1927. In: *Az Út* 1928, 48–50.
- A nők és az egyházi megbízások. In: *KV* 1928, 154–160.
- A mi istentiszteletünk. Az erdélyi református egyház ágendáskönyve.* Szerk.: Makkai Sándor. (A bevezetést és részben az alkalmi (szimbolikus) istentiszteletekről szóló részt Gönczy Lajos írta.) Cluj-Kolozsvár 1929. Az Erdélyi Református Egyházkerület kiad. Minerva rt. 170 l. 23 cm. (Erdélyi Református Egyházi Könyvtár. X.)
- Jel 21,5. Íme, mindent újjá teszek. In: *KV* 1929, 5–6.
- Mt 26,35. Péter. In: *KV* 1929, 41.
- Jn 6,27. A munka. In: *KV* 1929, 64.

⁶⁴ *gy.* monogrammal.

- 1Kor 3,9. Kik vagyunk? In: *KV* 1929, 71–72.
- ApCsel 2,1. Pünkösöd előtt. In: *KV* 1929, 81.
- Mt 5,13. A megízetlenült só példája. *KV* 1929, 90.
- 1Kor 5,12–13. Kívül és belül. In: *KV* 1929, 125–126.
- Róm 5,5. Reménység és reménységek. In: *KV* 1929, 137.
- Victor Gabriella, Ella néni meséi. In: *KV* 1929, 67.
- Ravasz László, A pap literator. Emlékezés Szász Károlyról. *KV* 1929, 84.
- A mi istentiszteletünk. Mt 18,20. In: *Az Út* 1929, 148–153.
- Ágendas könyvünk kritikája írásban és gyakorlatban. In: *Az Út* 1929, 291–310.
- Irodalom. In: *RSZ* 1929, 119–122.
- Istentiszteletünk megújulása. In: *KV* 1929, 62–64.
- Mit köszönhet a gyülekezet az új istentiszteleti rendtartásnak? In: *KV* 1929, 178–181.
- Olympiász: a II. pályatételre beérkezett dolgozatok. In: *Iffjú Erdély* 1929, 214. (Hírek, szerkesztői üzenetek)
- Valláskönyv. Az ó- és újszövetségi kijelentés története.* Az elemi népiskolák V., a középiskolák I. osztályos református növendékei számára. Az egyháztörténeti példákat összeáll.: Nagy Géza. Cluj-Kolozsvár 1929. Az Erdélyi Református Egyházkerület Iratterjesztésének kiad. Füssy J. kny., Turda-Torda. 70 l., 1 lev. 20 cm. (Az Erdélyi Református Egyház Valláskönyvei. III.)
- Istennek nagyságos dolgai.* (Nyolc prédikáció.) Kolozsvár 1930.
- Nagy Géza: Kálvinista jellemképek. Erdélyi Ref. Egyh. Könyvtár, 9. kötet, Kolozsvár 1930. In: *Az Út* 1930, 303–304.
- Irodalom. In: *RSZ* 1930, 89–91.
- Református Nagyhét. Marosvásárhely 1930. szeptember 4–14. napjain. In: *KV* 1930, 104–105.
- Jer 32,27. Isten az, aki szeret. In: *KV* 1930, 45.
- Mt 12,9. Másoknak adja. In: *KV* 1930, 147.
- A keresztyén ember és az öröm. In: *KV* 1930, 60–62.
- Lelkipásztori konferencia. In: *KV* 1930, 133.
- Nem erővel, nem hatalommal. [A jugoszláviai első református zsinat dicsérete.] In: *KV* 1930, 103.
- Vásárhelyi János, Jobban tiéd, Uram. In: *KV* 1930, 2. sz. 8 (borítólap).
- A tuberkulózis és gyógyítása... In: *Iffjú Erdély* 1930, 167–168. (Somvirág)
- Az ígéhirdetés tényezői egymáshoz való viszonyukban.* Cluj-Kolozsvár 1931. Minerva Rt. 34 l. 22 cm. (Dolgozatok a református theologiai tudomány köréből. 6.)
- Vásárhelyi János: Az Úr színe előtt. Református lelkipásztor imakönyve. Kolozsvár 1930. In: *Az Út* 1931, 18–19.
- Mit felelsz? In: *KV* 1931, 21–22.
- Az egyház és az egyház tagjai. In: *KV* 1931, 29–30.
- A presbiter kötelességei. In: *KV* 1931, 58–59.
- Könyörüljetek tanulóifjúságunkon! In: *KV* 1931, 41–42.
- Miénkek-é a középiskoláink? *KV* 1931, 98–100.
- A szegénység átka ellen. In: *RSZ* 1931, 226–227.
- Róm 5,3–5. A reménység nem szégyenít meg. In: *KV* 1931, 24.
- Önvédelmi harc a szegénység ellen. In: *KV* 1931, 70.
- Egy szmoking. [A fényűzés ellen.] In: *KV* 1931, 105.
- Dr. Bene Ferenc egyházkerületi főgondnok. In: *KV* 1931, 142–143.
- Könyörögjünk Karácsonyért. In: *Iffjú Erdély* 1931, 65. (Vezércikk)
- Hogyan prédikáljunk a világ végéről? In: *Az Út* 1932, 73–77.
- A mi Naptárunk. In: *RSZ* 1932, 370–373, 454–456.
- A Férfiszövetség munkabaindítása. In: *RSZ* 1932, 433–436.
- Ef 2,8–9. Kegyelemből hit által. In: *KV* 1932, 95–96.

- Isten és kenyér. Bath Károly, Brunner Emil és Thurneysen Ede válogatott egyházi beszédei. Árapatak 1932. In: *Az Út* 1933, 95–98.
- A mi kórházunk. In: *KV* 1933, 66.
- Homiletikai alapkérdések. A prédikáció lényege. In: *Az Út* 1933, 17–23.
- Homiletikai alapkérdések. A prédikáció célja. In: *Az Út* 1933, 38–42.
- Homiletikai alapkérdések. A prédikáció lényege. In: *Az Út* 1933, 6–9.
- Eschatologia és igehirdetés. In: *Kecskeméthy emlékkönyv*. Kolozsvár 1934.
- Az oxfordi mozgalom. In: *Az Út* 1934, 131–138.
- Merre és hogyan? [A férfiszövetségek megalakítása.] In: *KSz* 1934, 36.
- Helyzetkép. [Püspöki jelentés a közgyűlésen.] In: *KSz* 1934. 49–50.
- Mérleg. [Férfiszövetségi munka.] In: *KSz* 1934. 63.
- A legelső teendő. [A férfiszövetségek.] In: *KSz* 1934, 73.
- Az ismeretlen Jézus (Mereskovskij regénye). In: *Pásztortűz* 1934., 15. sz., 315–316.
- Megáldalak téged. 1Móz 12,1–6, A csaló. 1Móz 27,19–28, Irigykednek vala reá. 1Móz 37,1–11, A testté lett ige. Jn 1,1–14, Szükség néktek újonnan születnetek. Jn 3,1–8. In: *Az Út* 1935, 3–7.
- Szegény gazdagok. In: *KSz* 1935, 109–110.
- Elpártolának tölem. Ézs 1,2–3, Lészen az utolsó időkben. Ézs 2,2–3, Ne félj. Kegyelmet talál! Lk 1,30–33. In: *Az Út* 1935, 197–199.
- Engem gyűlöl a világ. Jn 7,6–9. In: *Az Út* 1935, 28–29.
- Hegyi András emlékezete (1887–1934). In: *Az Út* 1935, 188–196.
- Világosság felé... (Szent-Iványi Sándor könyve). In: *Pásztortűz* 1936, 18–19. Lelkészképzésünk reformja. In: *RSZ* 1936, 438–444.
- Az új református püspök (Vásárhelyi János). In: *Pásztortűz* 1936, 285.
- Az aiudi Segédlelkészi Tanfolyam. In: *RSZ* 1936, 513–515.
- Karácsonyi ünnepi konceptus. In: *RSZ* 1936, 546–547.
- Húsvéti ünnepi konceptus. In: *RSZ* 1937, 133–134.
- Pünkösti ünnepi konceptus. In: *RSZ* 1937, 221–222.
- Az ötödik theologiai évfolyam. In: *RSZ* 1937, 447–452.
- Karácsonyi ünnepi konceptus. In: *RSZ* 1937, 563–564.
- Valláskönyv. Az ó- és újszövetségi kijelentés története.* Az elemi népiskolák V., a középiskolák I. osztályos református növendékei számára. Az egyháztörténeti példákat összeáll.: Nagy Géza. Cluj [Kolozsvár, 1937.] A Transylvanai Református Egyházkerület Iratterjesztésének kiad. /Minerva rt./ 74 l., 1 lev. 20 cm. (A Transylvanai Református Egyház Valláskönyvei. III.)
- Húsvéti ünnepi konceptus. In: *RSZ* 1938, 153–154.
- A hit embere. Dr. Kecskeméthy István koporsójánál. In: *RSZ* 1938, 217–222.
- Pünkösti ünnepi konceptus. In: *RSZ* 1938, 249–250.
- Lelkészképzés és lelkésztovábbképzés. In: *RSZ* 1938, 335–340, 361–366.
- Karácsonyi ünnepi konceptus. In: *RSZ* 1938, 563–564.
- Mi szükségünk van az Ótestamentumra? Kolozsvár 1939. Nagy nyomda. 41 l. 23 cm. (Dolgozatok a református theologiai tudomány köréből. 17.)
- A Férfiszövetség programja. In: *KSz* 1939, 84–86.
- Húsvéti ünnepi konceptus. In: *RSZ* 1939, 145–146.
- Pünkösti ünnepi konceptus. In: *RSZ* 1939, 225–227.
- Az V. theologiai évfolyam mérlege. In: *RSZ* 1939, 480–485.
- Karácsonyi ünnepi konceptus. In: *RSZ* 1939, 559–560.
- Gönczy Lajos: A szeretet mint életalap. [Textus nélküli bibliai meditáció.] In: *KV* 1939, 121–122.
- A jugoszláviai egyház énekeskönyve. In: *Az Út* 1940, 106–110.
- Húsvéti ünnepi konceptus. In: *RSZ* 1940, 113–114.
- Pünkösti ünnepi konceptus. In: *RSZ* 1940, 197–198.

- Honnan nyerjük a lelkipásztorokat? In: *RSZ* 1940, 309–312.
- Ékesen és jó renddel. In: *RSZ* 1940, 367–368.
- Új idő – régi lélek. In: *RSZ* 1940, 467–472, 490–493.
- Karácsonyi ünnepi konceptus. *RSZ* 1940, 546–551.
- A homilias és sákramentomos istentisztelet. In: „*És lón világoŝság.*” Emlékkönyv Ravasz László hatvanadik éve és dunamelléki püspökségének húszadik évfordulója alkalmából. Budapest 1941, 378–393. (Különnyomatban is.)
- Húsvéti ünnepi konceptus. In: *RSZ* 1941, 149–150.
- Pünkösdi ünnepi konceptus. In: *RSZ* 1941, 237–238.
- Az aratni való sok, az arató kevés. In: *RSZ* 1941, 269–274.
- Szükség nektek újonnan születetek. In: *RSZ* 1941, 425–432.
- Karácsonyi ünnepi konceptus. In: *RSZ* 1941, 571–572.
- Az erdélyi lelkészképzés utóbbi húsz éve. In: *Az Út* 1942, 211–217.
- Az erdélyi lelkészképzés utóbbi húsz éve. In: *Az Út* 1942, 235–243.
- Felelős-e Isten a világban levő rosszért? In: *Az Út* 1942, 106–113.
- A dél-erdélyi reformátusok. In: *KSz* 1942, 27–29.
- Húsvéti ünnepi konceptus. In: *RSZ* 1942, 153–154.
- Az egyház egysége. In: *RSZ* 1942, 379–181.
- Az egyház egysége és az istentiszteleti rendtartás. In: *RSZ* 1942, 196–198.
- Pünkösdi ünnepi konceptus. In: *RSZ* 1942, 209–210.
- A liturgia egységesítésének a kérdése. In: *RSZ* 1942, 225–228.
- Irodalom. In: *RSZ* 1942, 319.
- A pályaválasztás mint közügy és lelki kérdés. In: *RSZ* 1942, 425–430.
- Karácsonyi ünnepi konceptus. In: *RSZ* 1942, 559–560.
- Mi szükségünk van az Ótestamentumra?* Dolgozatok a református theologiai tudomány köréből. Kolozsvár 1942.
- Az új énekeskönyv felé. A református egyetemes konvent elnöksége által 1943 februárjában rendezett énekügyi konferencia munkálatai. Közrebocsátja Révész Imre. Debrecen 1943. In: *Az Út* 1943, 301–303.
- Mit olvas az erdélyi református gyermek? In: *RSZ* 1943, 5–7.
- Húsvéti ünnepi konceptus. In: *RSZ* 1943, 161–162.
- Pünkösdi ünnepi konceptus. In: *RSZ* 1943, 249–250.
- Fakultásunk helyzete. In: *RSZ* 1943, 445–452.
- Karácsonyi ünnepi konceptus. In: *RSZ* 1943, 583–584.
- A mi istentiszteletünk. In: *KSz* 1943, 75–80, 90–94.
- Theologiai Fakultásunk Bekecsaljai útja. In: *RSZ* 1944, 121–124.
- Húsvéti ünnepi konceptus. In: *RSZ* 1944, 153–154.
- Kenessey Béla szolgálata. In: *RSZ* 1944, 174–176, 187–193, 205–208, 224–227.
- Pünkösdi ünnepi konceptus. In: *RSZ* 1944, 233–234.
- Az Istenét ismerő nép felbátorodik és cselekszik. In: *RSZ* 1944, 239–241.
- Én velem cselekedtetek meg! In: *RSZ* 1944, 349–350.
- Vigyázzatok! In: *RSZ* 1944, 377–378.
- Hogyan prédikáljunk ma? In: *KSz* 1944, 62–64.
- Református liturgika. Gépirat.
- Simon, alszol? In: *RSZ* 1947, 14.
- Makkai Sándor: Itt és most. In: *RSZ* 1947, 105–107.
- Fogantaték Szentlélektől. In: *RSZ* 1947, 659.
- Vasárnapi iskolai tanítások. In: *RSZ* 1948, 18–20.
- A felesleg. In: *RSZ* 1948, 48–49.
- Mikor bőjtölök. In: *RSZ* 1948, 79–80.
- Ákik árulnak és vásárolnak a templomban. In: *RSZ* 1948, 115–116.

- A húsvét öröme. In: *RSZ* 1948, 146.
- A tanítványság ismertetőjele. In: *RSZ* 1948, 166–167.
- Akik az Úrban bíznak. In: *RSZ* 1948, 204–205.
- A keresztyén gond. In: *RSZ* 1948, 23 I.
- Csak a Szentlélek által. In: *RSZ* 1948, 267–268.
- Mígnem megtalálja. In: *RSZ* 1948, 293–294.
- Az erő forrása. In: *RSZ* 1948, 389–390.
- Krisztus megérkezése. In: *RSZ* 1948, 51–54, 84–85.
- Krisztus uralkodása. In: *RSZ* 1948, 117–118.
- Hittagadás. In: *RSZ* 1948, 429–430.
- Valljátok meg egymásnak. In: *RSZ* 1948, 463–464.
- Ábrahám közbenjárása. In: *RSZ* 1948, 557.
- Ugyanaz. In: *RSZ* 1948, 657–658.
- Hogy meggyógyuljunk. In: *RSZ* 1949, 42–43.
- Eduárd Thurneysen: Die Lehre von der Seelsorge. (Ford.) In: *RSZ* 1949, 44–49.
- Az egy dolog. In: *RSZ* 1949, 73–74.
- Az imádságban állhatatosak. In: *RSZ* 1949, 137.
- Igehirdetésünk mérlege és annak tanulságai. In: *RSZ* 1957, 328–338.
- Kovács László igehirdetői arcképe. In: *RSZ* 1958, 17–24.
- Az Ige hirdetésének szolgálata. In: *RSZ* 1958, 224–227.
- Az istentisztelet. In: *RSZ* 1958, 252–254.
- A liturgus felelőssége az Ige és a gyülekezet iránt. In: *RSZ* 1960, 15–19.
- A búcsúztató. In: *RSZ* 1960, 279–288.
- Önéletírás*. Gépirat. 434 oldal.
- Istentiszteletünk megújulása. In: *RSZ* 1972, 375–383.
- Én vagyok az ajtó. *RSZ* 1973, 369–371.
- Áldott, aki jó az Úrnak nevében. In: *RSZ* 1973, 372–374.
- Imádságos könyv református keresztyének számára*. Kolozsvár 1974.
- Az igehirdetés ellenőrzése és irányítása. In: *RSZ* 1974, 12–21.
- Isten parancsa – a hit engedelmessége. In: *RSZ* 1974, 28–30.
- Az alapige felvételének liturgiája. In: *RSZ* 1975, 263–267.
- Istentiszteletünk megújulása és az ágendáskönyv. In: *RSZ* 1975, 371–374.
- Szükség nektek újonnan születettek. In: *RSZ* 1975, 425–428.
- Az úrvacsorás istentisztelet. In: *RSZ* 1976, 16–21.
- Újra felvette életét. In: *RSZ* 1976, 41–44.
- Egységes, kötelező istentiszteleti rendet! In: *RSZ* 1976, 104–109.
- A képmutatás ellen. In: *RSZ* 1976, 142–144.
- Az adófizető Jézus. In: *RSZ* 1976, 223–226.
- Legyetek készen! In: *RSZ* 1976, 425–428.
- Boldogok, akik nem látnak... In: *RSZ* 1977, 60–63.
- Az Úr hajléka. In: *RSZ* 1977, 183–184.
- Örökké megmarad a Te Igéd. In: *RSZ* 1977, 286–289.
- „...A Szentek egységében, az angyalok és idvezült lelkek társaságában...” In: *RSZ* 1977, 442–448.
- Így szól könyörülő Urad. In: *RSZ* 1977, 456–458.
- Kemény beszéd. In: *RSZ* 1978, 53–55.
- Isten elé készülés. In: *RSZ* 1978, 152–155.
- Az első parancsolat. In: *RSZ* 1978, 242–243.
- Egyházi énekeskönyvünk története. In: *RSZ* 1978, 430–436.
- Újévi prédikáció. In: *RSZ* 1978, 438–440.
- Krisztus a főpap. In: *RSZ* 1979, 35–38.

- Hiszed-e ezt? In: *RSZ* 1979, 121–123.
 Azért íráttak meg In: *RSZ* 1979, 183–186.
 Az Úr van itt! In: *RSZ* 1979, 434–437.
 Az Isten a békességben. In: *RSZ* 1980, 179–181.
 „Velem legyenek...” In: *RSZ* 1980, 398–401.
 A harag ellen. In: *RSZ* 1981, 39–41.
 Boldogok, akiknek szívük tiszta. In: *RSZ* 1981, 114–116.
 Hordozta a betegséget. In: *RSZ* 1981, 209–212.
 Béküljetek meg Istennel. In: *RSZ* 1981, 445–446.
 Krisztus keresztje és mi. In: *RSZ* 1982, 46–48.
 Az igehirdetés és a lelkigondozás. In: *RSZ* 1982, 101–104.
 Szolgává tette magát. In: *RSZ* 1982, 206–208.
 Szeressétek ellenségeiteket. In: *RSZ* 1982, 406–409.
 Én vagyok az ajtó. In: *RSZ* 1983, 41–44.
 Az Úr közel. In: *RSZ* 1983, 119–121.
 Mi fertőzti meg az embert? In: *RSZ* 1983, 216–218.
 A világ világossága. In: *RSZ* 1983, 406–409.
 Hol van a szíved? In: *RSZ* 1984, 63–66.
 Nem vagyunk mi magunkéi. In: *RSZ* 1984, 146–148.
 Jézus követése. In: *RSZ* 1984, 241–244.
 A református gyülekezeti imádság. In: *RSZ* 1991, 44–53.

Lajos Gönczy was born 120 years ago

The life of Lajos Gönczy (1889–1986) is not merely the life story of a young minister who lived at the beginning of the twentieth century, having been one of the founding members of the Vécs Alliance which put the evangelical inner mission into practice. It is not merely the life story of a professor of a spiritually renewed theological faculty and of the one who had laid down the principles for the 1929–1932 liturgical reform: his life is the summary of the whole era in which he had lived. It had been a great path, being broken in two at its peak by the Romanian state involvement of 1948 resulting in his forced retirement. We owe Lajos Gönczy a great deal, the more so since his spiritual magnificence has not yet received its well deserved recognition.

Függelék

Dr. Gönczy Lajos teológiai professzor díszdoktorságának története a cenzúrázott anyag alapján

A kolozsvári székhelyű Egységes Protestáns Teológiai Intézet időről időre honoris causa (díszdoktori) címmel tüntetett ki belföldi és külföldi neves teológiai személyiségeket. Az 1989 előtti évtizedekben ilyen kitüntetésben részesültek: Müller Frigyes (1964), Nicolae Mladin, Argay György, Marcel Pradervand, Henrik de Graaf (1969), az intézet fennállásának 20. évfordulója alkalmából: Mikko Juva, Pap László (Váradról), John Kietly, Albert Klein, Paul Philippi, Nicolae Corneanu, Teofil Herineanu (1974), az intézet fennállásának 25. évfordulója alkalmából: Jean Jacques van Allmen, Csete K. István, Hans Helmut Esser, Gyenge Imre, Donald Szántól, Edmund Perret, Harrington, Káldy Zoltán és George Kretschmar (1977).

Célszerű lenne megvizsgálni, hogy milyen szempontok érvényesültek – egyik cenzúrázott kézirat szerint – a díszdoktorok kiválasztásánál, illetve *többek nevében az elejtésénél*. Nagy kérdés (pl. a debreceniek esetében is, ahol Nagy Gyula református püspököt tüntették ki), hogy a mellékszempontok mennyire játszottak szerepet egyik-másik személynél akár közegyházi, akár teológiai indoklással. Bármi legyen a válasz, az elejtettek között szerepel *dr. Gönczy Lajos*, a kolozsvári teológiai – akkor már fakultás – professzora, mint 1949-ben kényszernyugdíjba helyezett tudós személyiség. Honoris causa címmel való megtisztelése a 90. életévében nemcsak az igazi tudományosság előtti térdhajtást jelentett volna, hanem egyszersmind az annak idején ugyancsak méltánytalanul eltávolított professzortársak (Imre Lajos, Tavasz Sándor, Nagy Géza) iránti megbecsülésnek és szeretetnek a kifejezését, ideértve természetesen a később kényszernyugdíjazott Maksay Albertet és Nagy Andrást is.

A *Gönczy Lajos* kitüntetését célzó előkészületek megtörténtek – több mint egy esztendővel előbbi kezdettel – az alábbi adatok és iratok szerint.

Tőkés István
 theol. tanár
 Cluj-Napoca, Bd. Lenin 37

Az Egyetemi Fokú Egységes Protestáns Teológiai Intézet
 nagytiszteletű REKTORI HIVATALÁNAK
 Kolozsvár-Napoca

Nagytiszteletű Rektori Hivatal!

Alulírott theológiai tanár, mély tisztelettel bocsátom szíves rendelkezésére azon mellékelt kérésemet, melyben javasolom

Dr. GÖNCZY LAJOS

nyugalmazott theológiai tanárnak honoris causa doktori címmel való kitiűntetését az 1978/79. tanév első felében.

Az ügy pártoló adminisztrálását szíves gondoskodásába ajánlva, maradok kiváló tisztelettel és atyafiúi üdvözzel,

Kolozsvár-Napocán, 1978. április 16-án,

Tőkés István
 theol. tanár

Tőkés István
 theol. tanár
 Cluj-Napoca, Bd. Lenin 37

Az Egyetemi Fokú Egységes Protestáns Teológiai Intézet
 nagytiszteletű TUDOMÁNYOS TANÁCSÁNAK
 Kolozsvár-Napoca

Nagytiszteletű Tudományos Tanács!

Alulírott theológiai tanár, tisztelettel javasolom és kérem: szíveskedjék a megfelelő szabályok értelmében eljárni arra nézve, hogy dr. Gönczy Lajos nyugalmazott theológiai tanár az 1979. esztendő folyamán – lehetőleg az 1978/79. tanév elején – elnyerje Intézetünkötől a honoris causa doktori címet.

Nevezett szolgatársunk 1979. szeptember 29-én tölti be – Deo volente – 90-ik életévét. Ez a dátum azonban nem protokolláris kapcsolópont, hanem felülről jövő ajándékként vett alkalom arra, hogy legelemibb evangéliumi–tudományos köteleességünket teljesítsük a tiszteletadás síkján, nemcsak nevezett dr. Gönczy Lajos iránt, hanem az ő személyén át mindazon nagyérdemű professzorok felé, akik századeleji theológiai megújulásunk zászlóvivői voltak. Meg vagyok győződve, hogy a Református Egyházban osztatlan helyesléssel találkozók a fölvetődő gondolat, s ugyanakkor az Anyaszentegyház Fejének jótetszése kíséri majd az előttiünk járókat körülvevő tiszteletnek bár megkésétt, de még nem késő kifejezését.

Egyszersmind javaslom, hogy az ügy sajátos természetére való tekintettel maradjon el az ünnepek összefüggésében bármely más személynek a kitiüntetése.

Mély tisztelettel és atyafiúi üdvözzel,

Kolozsvár-Napocán, 1978. április 16-án,

*Tőkés István
theol. tanár*

Főtiszteletű

D. NAGY GYULA

püspök úrnak

Kolozsvár-Napocán

Főtiszteletű Püspök Úr!

Minden biztonnal olvasta Főtiszteleted a jelentést arról a javaslatról, melyet maga idejében tárgyalt és elfogadott a theol. professzorok testülete dr. Gönczy Lajos nyugalmazott theol. tanár szolgatársunknak honoris causa doktori címmel való kitiüntetése tárgyában.

Az előkészítő munkálatok rendjén szükségessé vált egy tervezetnek az elkészítése, amely alapul szolgálhat a hagyományos laudáció számára. Tekintettel arra, hogy mint javaslattevő én nyertem megbízást a laudáció-tervezet kidolgozására, a szövegezést elvégezve, egyidejűleg a Rektori Hivatal rendelkezésére bocsátottam azt.

Amidőn a szóban forgó tervezetet fölterjesztem – csatoltnak – Főtiszteletű Püspök Úrnak az Intézet spirituális irányítójának és nevezett nyugalmazott professzor egykori tanítványának, bizalommal kérem, hogy alkalmadtán és a szükséghez képest szíveskedjék minden támogatást megadni az ügy kedvező befejezése érdekében.

Megjegyezve, hogy jelen levelem pusztán tájékoztató jellegű, hiszen Főtiszteletedet hivatalosan tájékoztatták és tájékoztatják, maradok mély tisztelettel és atyafiúi szeretettel,

Kolozsvár-Napocán, 1978. június 14-én,

*Tőkés István
theol. tanár*

Javaslat

a dr. Gönczy Lajos nyugalmazott theol. professzor honoris causa doktornak avatásához készítendő laudációhoz

Az apostoli bizonyágtételből olvassuk: „Aki pedig az Igére tanítatik, közölje minden javát tanítójával.” Erre az üzenetre figyelve, úgy vesszük körül

Dr. GÖNCZY LAJOS

nyugalmazott theologiai professzor atyánkfjait-szolgatársunkat, mint aki a szó evangéliumi értelmében az Igére tanított valamennyiünket. Tanította nemcsak az idősebb lelképásztor nemzedéket, melynek tagjai hallgatták előadásait, hanem a legifjabbakat éppúgy, mint általában az Anyaszentegyház hívő

seregét: tanulmányaival és egyéb írásaival. Ez a tanítványi közösség fordul most az Egyetemi Fokú Protestáns Theológiai Intézet hangján és a nagyrabecsülő szeretet lelkével a 90 éves bizonyosátevő felé, engedelmeskedve az apostoli intésnek: „közölje minden javát tanítójával”. Valóban minden javunkat szeretnénk átadni az Ige értelmében, hogy méltóképpen kifejezhessük hálánkat az elhvert tanításért. Ennek a megszentelt akarásnak bizonyossága és pecsétje a jelen előterjesztés arra nézve, hogy a Theológiai Intézet tüntesse ki nagyérdemű előjárónkat a doktor honoris causa tudományos fokozattal.

Dr. Gönczy Lajos 1889. szeptember 29-én született tanári családból, a Hargita megyei Székelyudvarhelyen. Ugyanott érettségizett 1907-ben. Főiskolai tanulmányait a hazai Református Egyház Theológiai Fakultásán 1907 és 1911 között elvégezve, előbb két esztendőn át (1911–1912) püspöki titkár, majd egy évig Berlinben tanulmányozó stipendiáns (1913–14). Hazajövetele után (1914 májusában) elnyeri a bölcsész-tudori címet, s nemsokára családot alapít, házasságot kötve Pap Erzsébettel, aki mindvégig büséges társa és gondozója. Frigyüket két fiúgyermekkel (Lajos és Ferenc) áldotta meg az Úr, s évtizedekre szólóan megajándékozta a szellemi munkához szükséges békés családi otthon csendjével. Mint családos egyházi szolgát választja meg lelképásztornának 1914-ben a gyulafehérvári eklézsia, abnonnan 1922-ben Désre nyer megbírást parókusnak. Rendes theológiai tanári működése 1926 szeptemberétől 1948 júniusáig terjed. Hivatali szolgálataival párbuzamosan különféle tisztségeket tölt be az egyházmegyénél (aljegyző, főjegyző, tanácsos), az egyházkerületnél (előjárósági tag, igazgatótanácsos) és a zsinatnál. Időközben megszerzi a theol. magántanári képzést is.

Theológiai munkássága a szünet nélküli tanulmányozás jegyében bontakozik ki, s évről évre gazdagodik mint az érett gyümölcsstermés fája. Számos dolgozata-tanulmánya jelenik meg az egyházi folyóiratokban és lapokban (Az Út, Kiáltó Szó, Az én kicsinyeim stb.), s több alkotása lát napvilágot nyomtatásban, mint például: Az érzelem problémája (1914), Az összehasonlító vallástörténeti módszer alkalmazásának kérdése (1920), A Református Egyház kultusza (1927), Az igehirdetés tényezői egymáshoz való viszonyukban (1931), Eschatológia és igehirdetés (1934), Mi szükség van az Ótestamentumra (1939), A mi fakultásunk (1940), A homília és sakramentumos istentisztelet (1941), A lelkészképzés utóbbi húsz éve (1942). Külön kötetben hagyja el a nyomdát az „Isten hatalmas keze alatt” c. prédikációs kötete (1927), s kéziratban áll rendelkezésre fő életműve: „Az Ige istentisztelete” (református liturgia), melyet felkérés alapján készített el a parókialis könyvtár számára. A gyümölcsstermés mind a mai napig tart, hiszen esztendők óta alig található a Református Szemle theológiai folyóiratnak olyan száma, amelyben ne olvashatnánk hitből sugárzó prédikációit és fundamentumos tanulmányait.

Akár igehirdetői és más természetű gyülekezeti szolgálataira tekintünk, akár a gyakorlati theológiai tanszékén végzett három évtizedes professzori munkásságára, személyiségét mindenképp jellemzi a Szentírásban fölsímt Kijelentés iránti búség, a tudományos alaposág és alázatosság, az Anyaszentegyház építését elsőrendű feladatának tekintő éjjel-nappali fáradozás, a pásztori szelidség és gondosság, az atyákhoz kapcsolódó mélygyökerűség, a szolgatársi közösségtudat, az Úr Krisztus megváltó kegyelméből táplálkozó hit, és az örvendező bizonyosátevés. Talentumait nem rejtette el, hanem páriát ritkító szerénységgel gyümölcsöztette Szentháromság-Urának dicsőségére, valamint a Románia Szocialista Köztársaságban egyre gazdagabban virágozó társadalmi élet és a minden irányú békeség javára. Szellemi-lelki existenciájának valamennyi alkateleme így fogalmazható meg: helytállás Isten orcája előtt, és pedig a felebarátra tekintő jó lelkiismeret mértéke szerint, és a keresztyén ember felelősségével.

Amidőn az Igére tanító Dr. Gönczy Lajos bibliai előjárónk értékes theológiai munkásságát és egyházépítő szolgálatát az Anyaszentegyház Ura iránti hálaadással elismerjük, és a vele együtt indu-

ló, de időközben kivétel nélkül hazaköltözött professzor társaira, nevezetesen Imre Lajos, Kecskeméthy István, Maksay Albert, Nagy András, Nagy Géza és Tavaszgy Sándor teológiai tanárookra szeretettel emlékezünk, a Tudományos Tanácstól nyert felbatalmazás alapján az Egyetemi Fokú Egységes Protestáns Teológiai Intézet nagytiszteletű szenátusának tisztelettel javasolom: szíveskedjék nevezett dr. Gönczy Lajos nyugalmazott teológiai professzort a doctor honoris causa tudományos címmel kitüntetni. Az ő szellemében gondolkozzva, hadd legyen e javaslat záró szava is az apostoli bizonyosságtétel beszéde: „Annak pedig, aki mindeneket megcselekedbet, felebb hogynem mint kérjük... Annak legyen dicsőség az egyházban a Krisztus Jézusban nemzetségről nemzetségre, örökkön örökké. Amen.

*Dr. Tőkés István
teológiai professzor
a Tudományos Tanács tagja*

Az időről időre ígért engedélyezés a hatóságok (Kultuszdepartment stb.) részéről egyre késett és végül teljességgel elmaradt. Következésképpen a honoris causa kitüntetést nem nyerte el a szándék szerint több szolgatársát képviselő és 90. születési évfordulóját ünneplő professzor.

Az ügy nem nyert támogatást nemcsak a cenzúrázó állami közegek részéről, hanem az illetékes egyházi közegek viszonylatában sem. A kiszivárgott hírek szerint (a tárgyalásokon részt vevő bennfektetett hírközlő – 1978-ban – még élt) Nagy Gyula püspök az illetékes kultuszhatóságoknál elismeréssel szólt Gönczy Lajos személyiségéről, akit később ő temetett el, de egyidejűleg megjegyezte: esetleg nehézséget jelenthet a Horthy-pap Ravasz Lászlóval való rokonsága. Ez a hatóságilag egyébként nem kérdezett megjegyzés – mondotta a hírközlő fél – elegendő volt ahhoz, hogy levegyék napirendről az egész ügyet.

Aligha vonható kétségbe, hogy mennyire fontos egyháztörténeti tünetkezéssel van dolgunk. Kiténik belőle az elvárt egyházi támogatás – talán jóhiszemű (?), de mégis káros – elmaradása, s másrészt az állami szervek eléggé nem hangsúlyozható beavatkozása egy kimondott egyházi-teológiai kérdésbe. Ahelyett, hogy az *Erdély szerelmese*, Ravasz László neve és személyisége előmozdította volna a díszdoktorság megadását, minősíthetetlen módon épp gátolója lett annak. Halálakor a cenzúra visszautasította a róla (Ravaszról) szóló nekrológ közlését is, jöllehet a *Református Szemle* szerkesztőisége jóváhagyásra terjesztette azt. Itt valóban szekuritátés beavatkozásról volt szó. Azonban a Gönczy Lajos honoris causa doktorságánál a református *egyházfő* megjegyzése döntötte el az érdemi megoldást.

Érdemes hangsúlyozni és nyilvántartani az ilyen és hasonló állami-egyházi cenzúra megnyilvánulásait. Ami pedig legfájdalmasabb: a több évtizedre kiterjedő cenzori beavatkozás anyaga az Erdélyi Református Egyházkerület viszonylatában, az 1989-es események után, azaz Nagy Gyula püspököt követően, papírmalomba lelte – hihetetlen még csak elképzelni is – elhelyezését. Remélhetőleg a Teológiai Intézetnél nem kerültek hasonló sorsra a jelen közleményt esetleg kiegészítő (megerősítő vagy cáfoló) dokumentumok.

Tőkés István